

Busk- og bladlav på Akerøya, Hvaler. Lav i Østfold 10

BJØRN PETTER LØFALL

Løfall, B.P. 2002. Busk- og bladlav på Akerøya, Hvaler. Lav i Østfold 10. *Natur i Østfold* 21(1/2): 74-78.

Akerøya er en av de best undersøkte områdene i Østfold mhp. busk- og bladlavfloraen. Det er kjent 114 arter fra øya. De rødlistede artene er kystgaffellav *Cladonia subrangiformis* og *Leptogium schraderi*. For øvrig finnes regionalt uvanlige arter som kalkbeger *Cladonia pocillum*, tannjordglye *Collema bachmanianum*, svampskållav *Solorina spongiosa* med sin eneste kjente vokseplass i Østfold, einerlav *Vulpicida juniperinus* og kalkmessinglav *Xanthoria sorediata*. Både rødlisteartene og de regionalt uvanlige artene er knyttet til skjellsandbanker og sildreberg influert av vann fra skjellsandbankene. Gjengroing er en trussel mot den særegne floraen på skjellsandbankene.

Bjørn Petter Løfall, Åslivn. 20B, 1890 Rakkestad, e-post: bjorn-petter.lofall@rakkestad.kommune.no

Løfall (2001a) laget en oversikt over Akerøyas lavflora i forbindelse med 40 års-jubileet til Akerøya Ornitologiske Stasjon. Det var da kjent 92 arter fra øya. Allerede helgen 11.-13. mai 2001 i forbindelse med 40-års-markeringen ble det foretatt flere nye innsamlinger, samt en tur høsten 2002, slik at oversikten allerede er foreldet. Her presenteres en supplert og utvidet oversikt fra Akerøya som nå er en av de best undersøkte øyene i Østfold.

De første innsamlinger

Den 21. juni 1935 ble det samlet lav på Festningsholmen ved Akerøya av Eilif Dahl og Per Størmer (www.toyen.uio.no/botanisk/lavherb.htm). Iflg. opplysninger fra karplanteherbariet ved Botanisk museum, Oslo samlet både Johannes Lid og Jens Holmboe karplanter på Festningsøya denne dagen. Merkelig nok var ikke kvartetten i land på Akerøya den aktuelle dagen.

Informasjon om lav fra Akerøya er samlet i perioden 1965-2002. Leif Ryvarden foretok de første innsamlinger av lav på øya den 14. mai 1965, samt andre og siste gang 20. juni 1971. Ryvarden samlet 33 kollekter av 31 arter (www.toyen.uio.no/botanisk/lavherb.htm).

Nyere informasjon

Somrene 1982 og 1983 utførte Odd Eilertsen feltarbeid i forbindelse med sin hovedfagsoppgave på øya. Fra dette arbeidet foreligger registrering av 27 busk- og bladlavarter fra skjellsandbanker på øya (Eilertsen 1991). Kun kystgaffellav *Cladonia subrangiformis* ble samlet (Løfall 2001a).

De siste og mest omfattende registreringene ble foretatt helgene 17.-18. oktober 1998, 11.-13. mai 2001, samt 5.-6. oktober 2002 av undertegnede. På disse turene ble det samlet 88 arter, totalt 128 kollekter og skrevet to krysslister den første helgen. Krysslistene for nordre og søndre del av øya inneholder 100 registreringer fordelt på 60 arter.

Rødlistearter

Kystgaffellav *Cladonia subrangiformis* som er rødlistet som sårbar (V) i Norge finner man som oftest på skjellsand. Den ble første gang funnet i Norge på Akerøya av Eilertsen (Tønsberg m.fl. 1996). Det foreligger følgende innsamlinger av arten på øya:

Akerøya, [PL 073-088 459-480 (E)], [Alt.: 1-20 m], [undated], Eilertsen, O. (O-L11261).

Akerøya øst, PL 085 469 (E), 10 m o.h., På skjellbanke, 17.10.1998, BPL bpl-L4598 (O-L36135).

Akerøya nordodden, PL 078 481 (E), 3 m o.h., «Blant mose på «hardt» beitet skjellbanke», 18.10.1998, BPL bpl-L4602 (O-L36139).

Hinnelavarten *Leptogium schraderi*, rødlistet som sjelden (R) i Norge ble funnet på to skjellsandbanker i 2001. Dette var hhv. 2. og 3. funn av arten i Norge (Løfall 2001b). Senere er arten også funnet på en skjellsandbanke på sørvestre Asmaløy.

Akerøya sørøst, PL 084 467 (W), 15 m o.h., På skjellsandtørrbakke, 11.05.2001, BPL bpl-L7948 <Note: Jfr. skjellsandbanke nr. 8 hos Eilertsen 1991, Sommerfeltia 12> (O-L105346, O-L105386).

Akerøya nordvest (Akerøya naturreservat), PL 078 473 (W), 5 m o.h., blant mose på skjellsandbanke, 13.05.2001, BPL bpl-L8006 (O-L105403).

Andre interessante funn

Av regionalt sjeldne arter presenteres kalkbeger *Cladonia pocillum*, tannjordglye *Collema bachmanianum*, svampskållav *Solorina spongiosa* einerlav *Vulpicida juniperinus* og kalkmessinglav *Xanthoria soreliata*.

Kalkbeger ble angivelig funnet og beskrevet i flere analyser på øya av Eilertsen (1991), men funnet ble ikke dokumentert med innsamling. Siden kalkbeger kan forveksles med flere arter i brunbeger-gruppen *Cladonia chlorophaea* i vid forstand, ble den avvist som Østfold-art inntil dette ble dokumentert med innsamling belagt i en offentlig samling (Løfall 1998). Arten er nå samlet på to steder på øya, begge på skjellsand.

Akerøya v/Akerøytjernet øst (Akerøya naturreservat), PL 084 462 (W), 5 m o.h., over mose på skjellsandbanke, 12.05.2001, BPL bpl-L7956 (O-L105354), bpl-L7958 (O-L105356).

Akerøya vest (Akerøya naturreservat), PL 075 467 (W), 5 m o.h., over mose på skjellsandtørrbakke, 2001.05.12, BPL bpl-L7960 (O-L105358).

Svampskållav er en kalkkrevende fjellart (Krog m.fl. 1994) som kun er funnet ett sted, og en gang i Østfold. Funnet fra Akerøya ble opprinnelig bestemt til liten skållav *Solorina bispora* av samleren Leif Ryvarden, men ombestemt av Tor Tønsberg i 1977. Svampskållav er liten og derfor lett å overse, men kan ikke være særlig vanlig i Østfold siden den er kalkkrevende. Likevel kan den finnes på noen av de andre øyene i Oslofjorden med skjellsandbanker. Følgende informasjon finnes på etiketten:

Akerøya, [UTM(ED50): PL 074-088 459-480], [Alt.: 1-22 m o.h.], på skjellbanke, 14.05.1965, Ryvarden, L. - Det. Tønsberg, T. 1977 <Note: 2 spores pr asci (LR). asci m. 4 sporer (TT)> (O-L27835).

Einerlav ble med sikkerhet sist sett og fotografert av J. Ingar Iversen Båtvik i april eller mai 1978. Einerlav er kun funnet på 3 lokaliteter i Østfold. Arten rapporteres å være i tilbakegang i sørlige deler av Sverige (Ekman 1997). Følgende informasjon finnes til fotoet hvor en kopi finnes på Botanisk museum, Oslo:

Akerøya, ca. 250 m VSV for huset, PL 078 472 (E), 3 m o.h., På einer (*Juniperinus communis*), 04.1978, J. Ingar I. Båtvik <Note: April eller mai 1978, foto J. Ingar I. Båtvik> (O-L56739).

Tannjordglye ble funnet på skjellsandtørrbakke, bl.a. sammen med den også kalkkrevende skorpelavarten *Toninia sediifolia*. Sistnevnte er ny for Østfold og foreløpig eneste innsamlede skorpelav fra øya.

Akerøya vest (naturreservat), PL 0741 4673 (W), 5 m o.h., på skjellsandtørrbakke, 06.10.2002, BPL bpl-L9989 (O-L113345).

Kalkmessinglav ble funnet spredt på berg omgitt av skjellsandbanker på 3 lokaliteter i 2 ulike km²-ruter. Bølgeglye ble funnet på de samme stedene som kalkmessinglav. Begge artene krever gjerne noe rikere substrat.

Akerøya v/Akerøytjernet NØ (Akerøya naturreservat), PL 084 463 (W), 10 m o.h., på små flekker med sildreberg mellom skjellsandtørrbakker, 12.05.2001, BPL bpl-L7951 (O-L105349).

Akerøya sørøst, PL 085 466 (W), 15 m o.h., på fattig sildreberg omgitt av skjellsandbanker, 12.05.2001, BPL bpl-L7995 (O-L105392).

Akerøya nordvest (Akerøya naturreservat), PL 078 473 (W), 5 m o.h., på sildreberg nedenfor skjellsandbanke, 13.05.2001, BPL bpl-L8007 (O-L105404).

Lavfloraen på skjellsandbankene

Alle rødlistearter og regionalt interessante lavarter er knyttet til skjellsandbankene. Det finnes ikke kalkbergarter i Østfold med unntak av noen enkelte kambrosilurflyttblokker som det ikke er funnet spesielt interessante arter på. Arter som favoriseres av kalkholdig jord/grunn eller krever høy pH er derfor vanligvis sjeldne i Østfold. Skjellsandbankene sørvest på Hvaler er dessuten store og velutviklede i norsk målestokk og har en særegen flora av både karplanter og lav som er viktig å bevare.

Trusler

I tidligere tider har det vært bofaste på Akerøya og de levde av jordbruk og fiske. J.A. Thome beskriver øya som treløs i 1880-årene (Hardeng 2001). Dette skyldes at de fastboende ryddet busker og kratt slik at beitedyra fikk mer urter å

beite på. Det finnes ikke lenger fastboende på øya, men beitebruk med sau er gjeninnført. Likevel har forbuskingen kommet så langt at sauene ikke kan holde buskene nede, men uansett ble nok einer ryddet manuelt eller brent for å forbedre beite da selv ikke geit beiter på einer. Flere av skjellsandbankene er i ferd med å invaderes av krypende einere og busker og på sikt kan de true den særegne lav- og karplantefloraen. Mosefloraen har aldri vært gjenstand for god undersøkelse på Akerøya, men er sannsynligvis også interessant.

Artsoversikt

Fra Akerøya er det samlet 166 kollektorer + ett foto, til sammen 111 arter. Til sammen er 114 arter kjent, men 2 arter er kun angitt på kryssliste(r), og en art er angitt kun i litteratur (Eilertsen 1991) og er dermed ikke kontrollerbare.

Alt innsamlet materiale om lav fra Akerøya finnes belagt i lavherbariet på Botanisk museum, Oslo. All informasjon om funn av lav på Akerøya er tilgjengelig på Norsk LavDatabase, NLD (<http://www.toyen.uio.no/botanisk/lavherb.htm>) med unntak av de funn Eilertsen (1991) har rapportert.

Oversikt over kjente busk- og bladlavarter på Akerøya, pr. 1.1.2003, Dokumentasjon, I = innsamling, K = kryssliste, L = litteratur, F = foto. Stjerne bak navnet angir nye arter i forhold til forrige oversikt (jfr. Løfall 2001a).

Latinsk navn	Norsk navn	Dokumentasjon
<i>Anaptychia ciliaris</i>	allélav	I
<i>Anaptychia runcinata</i>	svaberglav	I
<i>Arctoparmelia centrifuga</i>	stor gulkrinslav	I
<i>Arctoparmelia incurva</i>	liten gulkrinslav	I
<i>Brodoa intestiniformis</i>	vanlig rabbelav	I
<i>Bryoria capillaris</i>	bleikskjegg	I
<i>Bryoria fuscescens</i>	mørkskjegg	I
<i>Cetraria aculeata</i>	groptagg	I
<i>Cetraria chlorophylla</i>	vanlig kruslav	I
<i>Cetraria ericetorum</i>	smal islandslav	I
<i>Cetraria islandica</i>	islandslav	I
<i>Cetraria muricata*</i>	busktagg	I

Latinsk navn	Norsk navn	Dokumentasjon
<i>Cetraria sepincola</i>	bjørkelav	I
<i>Cladonia arbuscula</i>	lys reinlav	K
<i>Cladonia bacillaris</i>	pulverrødtopp	I
<i>Cladonia botrytes*</i>	stubbelaav	I
<i>Cladonia cervicornis</i> ssp. <i>verticillata</i>	etasjebeger	I
<i>Cladonia cervicornis</i> ssp. <i>pulvinata*</i>	etasjebeger	I
<i>Cladonia chlorophaea</i>	pulverbrunbeger	I
<i>Cladonia ciliata</i>	gaffelreinlav	I
<i>Cladonia coccifera</i>	grynørdebeger	I
<i>Cladonia coniocraea</i>	stubbesyl	I
<i>Cladonia fimbriata</i>	melbeger	L
<i>Cladonia floerkeana</i>	kystrødtopp	I
<i>Cladonia foliacea</i>	flikskjell	I
<i>Cladonia furcata</i>	gaffellav	I
<i>Cladonia gracilis</i>	syllav	I
<i>Cladonia grayi*</i>	melbrunbeger	I
<i>Cladonia merochlorophaea</i>	brunbeger	I
<i>Cladonia pleurota*</i>	pulverrødbeger	I
<i>Cladonia pocillum</i>	kalkbeger	I
<i>Cladonia portentosa</i>	kystreinlav	I
<i>Cladonia pyxidata</i>	kornbrunbeger	I
<i>Cladonia ramulosa</i>	piggbeger	I
<i>Cladonia rangiformis</i>	tuegaffel	I
<i>Cladonia squamosa</i>	fnaslav	I
<i>Cladonia strepsilis</i>	polsterlav	I
<i>Cladonia subcervicornis*</i>	kystpute	I
<i>Cladonia subrangiformis</i>	kystgaffel	I
<i>Cladonia symphylicarpa</i>	kalkpolster	I
<i>Cladonia turgida</i>	narreskjell	K
<i>Cladonia uncialis</i>	pigglav	I
<i>Cladonia zopfii*</i>	blåpigglav	I
<i>Collema bachmanianum*</i>	tannjordglye	I
<i>Collema flaccidum</i>	skjellglye	I
<i>Collema fuscovirens*</i>	bølgeglye	I
<i>Collema tenax*</i>	jordglye	I
<i>Evernia prunastri</i>	bleiktjafs	I
<i>Dermatocarpon luridum*</i>	bekkelær	I
<i>Hypogymnia farinacea*</i>	sukkerlav	I
<i>Hypogymnia physodes</i>	vanlig kvistlav	I
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	kulekvistlav	I
<i>Lasallia pustulata</i>	blærelav	I
<i>Leptogium gelatinosum</i>	tuehinneav	I
<i>Leptogium lichenoides*</i>	flishinneav	I

Latinsk navn	Norsk navn	Dokumentasjon
<i>Leptogium schraderi</i> *		
<i>Lichina confinis</i>	dvergtanglav	
<i>Melanelia commixta</i> *	brunberglav	
<i>Melanelia exasperata</i>	vortelav	
<i>Melanelia exasperatula</i>	klubbebrunlav	
<i>Melanelia fuliginosa</i>	stiftbrunlav	
<i>Melanelia olivacea</i>	snømållav	
<i>Melanelia subaurifera</i>	brun barklav	
<i>Neofuscelia loxodes</i>	klubbeskjærgårdslav	
<i>Neofuscelia pulla</i>	skålskjærgårdslav	
<i>Omphalina grisella</i> *	dvergnavlesopp	
<i>Omphalina hudsoniana</i> *	lavnavlesopp	
<i>Parmelia omphalodes</i>	brun fargelav	
<i>Parmelia saxatilis</i>	grå fargelav	
<i>Parmelia sulcata</i>	bristolav	
<i>Parmeliopsis ambigua</i>	gul stokklav	
<i>Parmeliopsis hyperopta</i> *	grå stokklav	
<i>Peltigera canina</i>	bikkjenever	
<i>Peltigera hymenina</i> *	hinnenever	
<i>Peltigera leucophlebia</i>	åregrønnnever	
<i>Peltigera neckeri</i>	jordnever	
<i>Peltigera polydactylon</i> *	fingernever	
<i>Peltigera rufescens</i>	brunnever	
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	grønn rosettlav	
<i>Phaeophyscia sciastra</i>	stiftrosettlav	
<i>Physcia adscendens</i>	hjelmlav	
<i>Physcia aipolia</i>	vanlig rosettlav	
<i>Physcia caesia</i>	hoderosettlav	
<i>Physcia dubia</i>	fuglesteinlav	
<i>Physcia stellaris</i> *	stjernerosettlav	
<i>Physcia tenella</i>	frynserosettlav	
<i>Physconia distorta</i>	skåldogglav	
<i>Platismatia glauca</i>	vanlig papirlav	
<i>Pseudephebe pubescens</i>	vanlig steinskjegg	
<i>Pseudevernia furfuracea</i>	elghornslav	
<i>Pycnothelia papillaria</i>	nuddlav	
<i>Ramalina cuspidata</i>	havklipperagg	
<i>Ramalina farinacea</i>	barkrugg	
<i>Ramalina fastigiata</i>	skålrugg	
<i>Ramalina fraxinea</i>	askerugg	
<i>Ramalina polymorpha</i>	grynragg	
<i>Ramalina siliquosa</i>	klipperagg	
<i>Ramalina subfarinacea</i>	steinragg	

Latinsk navn	Norsk navn	Dokumentasjon
<i>Sphaerophorus fragilis*</i>	grå korallav	I
<i>Solorina spongiosa</i>	svampskållav	I
<i>Umbilicaria deusta</i>	stiftnavlelav	I
<i>Umbilicaria hirsuta</i>	melnavlelav	I
<i>Umbilicaria polyphylla</i>	glatt navlelav	I
<i>Umbilicaria polyrrhiza</i>	kobberlav	I
<i>Umbilicaria spodochoa</i>	kystnavlelav	I
<i>Umbilicaria torrefacta</i>	soll-lav	I
<i>Vulpicida juniperinus</i>	einerlav	F
<i>Vulpicida pinastri</i>	gullroselav	I
<i>Xanthoparmelia conspersa</i>	stiftsteinlav	I
<i>Xanthoparmelia somloensis</i>	gul steinlav	I
<i>Xanthoparmelia tinctina</i>	kyststeinlav	I
<i>Xanthoria candelaria</i>	grynmessinglav	I
<i>Xanthoria parietina</i>	vanlig messinglav	I
<i>Xanthoria polycarpa</i>	småmessinglav	I
<i>Xanthoria soreliata*</i>	kalkmessinglav	I

Takk

J. Ingar I. Båtvik takkes for å ha sendt foto av einerlav til Botanisk museum, Oslo. Fylkesmannen i Østfold har gitt dispensasjon til å samle i reservatet. Takk til Norsk LavDatabase, NLD som gjør det enkelt for meg å holde oversikt over mine egne innsamlinger.

Litteratur

- Eilertsen, O. 1991. Vegetation pattern and structuring processes in coastal shell-beds at Akerøya, Hvaler, SE Norway. *Sommerfeltia* 12: 1-90.
- Ekman, S. 1997. Förändringar i lavfloran, s. 50-61 i: Arup, U., Ekman, S., Kärnefelt, I. & Mattsson, J.-E. (red.). *Skyddsvärda lavar i sydvästra Sverige*. SBT-förlaget, Lund. 276s.
- Hardeng, G. 2001. Kort om vegetasjon og flora på Akerøya. *Østfold-Natur* 39: 27-29.
- Krog, H., Østhagen, H. & Tønsberg, T. 1994. *Lavflora. Norske busk- og bladlav*. 2 rev. utg. ved H. Krog & T. Tønsberg. Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø. 368s.
- Løfall, B.P. 1998. Nye busk- og bladlav. Lav i Østfold 6. *Natur i Østfold* 17(1-2): 25-30.
- Løfall, B.P. 2001a. Busk- og bladlav på Akerøya, Hvaler. *Østfold-Natur* 39: 22-26.
- Løfall, B.P. 2001b. Supplement til Østfolds busk- og bladlavflora. Lav i Østfold 9. *Natur i Østfold* 20: 20-32.
- Tønsberg, T., Gauslaa, Y., Haugan, R., Holien, H. & Timdal, E. 1996. The threatened macrolichens of Norway - 1995. *Sommerfeltia* 23: 1-258.